

DE VERSPREIDING VAN DE KERKUIL

De Kerkuil met zijn 35 soorten is over een groot deel van de aarde verspreid. Ze komen voor in open en half-open landschappen. In bergachtige gebieden is de Kerkuil zeldzaam en hij ontbreekt op die plaatsen waar 's winters gemiddeld meer dan 40 dagen sneeuw ligt met een minimum hoogte van 7 cm.

In Nederland komen twee soorten voor:

a) *Tyto alba guttata*

De hartvormige vrijwel witte gezichtssluier is rond de zwarte ogen roodbruin tot lichtbruin gekleurd. De vleugels zijn asgrijs met oranjebruin, overspikkeld met langwerpige, zwart-witte druppelvlekjes, die vanaf de bovenkop naar de vleugeldekveren steeds groter worden. Verder zijn de grijze partijen fijn dwarsgestreept. Over de slag-en armpennenlopen duidelijke brede dwarsbanden van oranjebruin en grijs. De staart heeft dezelfde tekening. Borst- en buikzijde zijn oranjegeel tot donkerbruin, gespikkeld met donkerbruine, ruitvormige vlekjes. Bij het uitslaan van de vleugels is de spikkeling ook te zien op de lichtgekleurde ondervleugels. De poten zijn tot aan de tenen bedekt met witte haren.

Toch is het een lichtgekleurde vogel die vooral in de vlucht een bijna witte indruk maakt.

b) *Tyto alba alba*

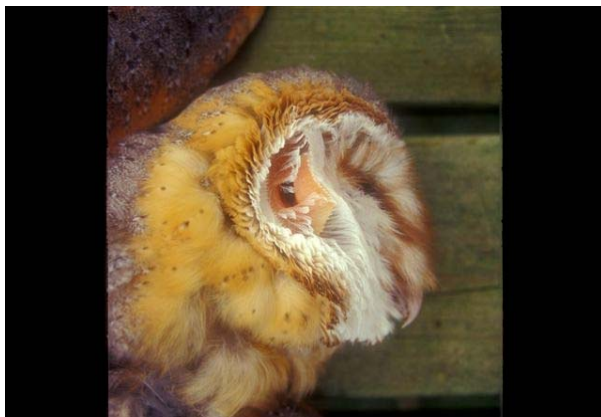
De onderzijde van deze soort is volledig wit met kleine stippels en vlekken. Ook de bovendelen zijn veel lichter (grijs) van kleur. De lichte vorm (*T. alba alba*) is zeldzaam in ons land.

UITRUSTING VOOR DE DUISTERNIS

Op een enkele uitzondering na zijn uilen vogels van de schemering en de duisternis. De Kerkuil is de meest nachtelijke vogel onder de uilen. Wanneer de "dagvogels" al lang hun slaapplekken hebben opgezocht, komt de Kerkuil pas tevoorschijn. In het gunstigste geval is zijn omgeving vaag verlicht door het schijnsel van de maan, maar meestal is het 's nachts donker. Bij volslagen duisternis, wanneer ook een Kerkuil niets ziet, moet de uil toch aan voldoende voedsel zien te komen om in leven te kunnen blijven. In verband met zijn nachtelijke leefwijze is de Kerkuil sterk afhankelijk van zijn zintuigen.

Opvallend bij uilen zijn de ronde kop met de grote ogen, die onbeweeglijk in de oogkassen zitten. De uil moet de kop draaien als hij in een andere richting wil kijken. De Kerkuil presteert het zelfs om de kop 270 graden (driekwart!!), zowel naar links als rechts, terwijl het lichaam roerloos op zijn plaats blijft. Een deel van het gezichtsveld wordt door beide ogen gezien (binoculair zien). Hierdoor kan de uil de afstand tot de prooi schatten. Het binoculaire gezichtsveld bedraagt bij uilen 70 graden

In volslagen duisternis zien uilen niets, maar aardedonker is het slechts zelden in de natuur. Bij een zeer lage lichtsterkte zijn uilen in staat toch nog iets te zien. Het geheim van een goed gezichtsvermogen bij uilen (100x groter dan bij ons) schuilt in de grootte en de constructie van de ogen.

Een tweede belangrijk middel voor de uil om een prooi op te sporen is het gehoor, dat zeer goed ontwikkeld is. Veel soorten uilen hebben "oorpluimen", die echter niets met het gehoor te maken hebben. Het zijn verlengde kopveren, die iets over de stemming van de uil zeggen.

Geluiden die wij niet kunnen waarnemen, horen uilen wel. Het goede gehoor is te danken aan de bijzondere bouw van het gehoororgaan. Aan de rand van de sluiert bevinden zich bij de Kerkuil enorm ontwikkelde ooroeningen. De grote ooroening is aan de voor- en achterkant voorzien van oorkleppen. Deze kleppen zijn eigenlijk stevige huidplooiën, die bezet zijn met

stijve veertjes. Aan de voorkant van de ooroening zijn deze kleppen zeer beweeglijk. Ze kunnen als een deksel over de gehooropening vallen en beschermen de uil tegen geluidsoverlast. Verder doen ze dienst als een soort "richtmicrofoon", die naar alle kanten kan draaien. Een prachtig systeem, dat vergelijkbaar is met de beweegbare oren van een hond. De mooie hartvormige sluiert van de Kerkuil werkt als een geluidsontvanger. De binnenkomende geluiden blijven binnen de sluiert en worden geleid naar de beide gehoororganen. De veertjes in

de sluiers staan ver uit elkaar, zodat het geluid er gemakkelijk doorheen kan gaan. De asymmetrische stand van de oren is een extra aanpassing voor een optimaal gehoor. De rechter ooropening ligt op ooghoogte, terwijl de linker opening 10-15 graden hoger ligt. Dat betekent dat het geluid een fractie van een seconde eerder in het ene

oor aankomt dan in het andere. Zo kan de uil de beweging van een muis exact volgen. Zeer bijzonder is het dat de uil zelfs onderscheid kan maken tussen het ritselen van muizen in bladeren, het piepen van prooidieren en het kauwen van muizen op voedsel. Opmerkelijk is het dat de uil ook de hoogte van de geluidsbron kan vaststellen. Wanneer de Kerkuilvliegend jaagt tot op een hoogte van drie meter of op een paaltje zit, weet hij exact de afstand te bepalen tot de muis, die zich in een greppel, in het gras of op een molshoop bevindt. Ogen en oren vormen tezamen een zeer verfijnd opsporingssysteem van de nachtelijke jagers.

Bij ongunstige weersomstandigheden, zoals bij regen en harde wind, wordt er buiten weinig of niets gevangen. De uilen

kunnen dan in schuren en gebouwen nog proberen iets te bemachtigen.

Naast een uitstekend gezichtsvermogen en gehoor is het geruisloos vliegen van groot belang voor de Kerkuil. Het lichaam is smal en bedekt met veel lichte veren en het weegt slechts 300-400 gram, terwijl de brede vleugels een spanwijdte van bijna een meter hebben. Zo kan de Kerkuil gemakkelijk zweven en met een lage snelheid (15 tot 20 km per uur) de grond afzoeken naar prooidieren.

DE GELUIDEN VAN DE KERKUIL

Voor uilen zijn geluiden van groot belang. Het is het enige contact dat ze met elkaar hebben. Aan de geluiden herkennen ze elkaar. Bij de Kerkuil zijn 18 soorten geluiden vastgesteld. De geluiden kunnen verdeeld worden in een vijftal groepen: baltsgeluiden, verdedigingsgeluiden, bedel- en voedergeluiden, sociale contactgeluiden en geluiden van de jongen.

Enkele van de meest voorkomende geluiden zijn:

De baltsroep (ijselijke schreeuw)

De baltsroep, die uit een ijselijk, luid gekrijs bestaat, is het meest indrukwekkende geluid, dat het mannetje in de vlucht laat horen. Het is de eigenlijke zang van de Kerkuil. De “schreeuw” is op honderden meters hoorbaar. Het mannetje laat zo duidelijk horen dat hij aanwezig is en een territorium bezit. Ongepaarde mannetjes roepen zeer frequent gedurende lange tijd.

Blazen

Blazen is het karakteristieke geluid van de jongen. Zodra de zon is ondergegaan, produceren de jongen het monotome geluid op de nestplaats. Afhankelijk van de leeftijd en de voedselbehoefte blaast een jong 5-60 keer per minuut. Behalve de jongen blaast het wijfje ook regelmatig. Het is de contactroep met de jongen. Vlak voor het leggen van het eerste ei blaast het wijfje veelvuldig (=bedelgedrag) met als gevolg dat het mannetje voedsel brengt.

Zowel volwassen als jonge uilen laten bij gevaar een langgerekt blazen horen. Het is een dreigend geluid, dat twee tot tien seconden kan aanhouden. Dit geluid werkt aanstekelijk: zodra één van de nestjongen begint te blazen, valt de rest van de aanwezige jongen in. Ongetwijfeld zal het agressieve geblaas van alle uilen indruk maken op de indringer.

Tsjirpen

Het eerste geluid dat een jonge Kerkuil laat horen, wanneer het uit het ei is gekomen, is een “rinkelend” getsjilp, gecombineerd met piepende, krassende en klokkende kreten: tsjirpen. Het geluid wordt veelal gehoord vlak vóór, tijdens en na het voeren van de jongen door het wijfje. Tegen het einde van de eerste levensweek krijgt het blazen geleidelijk de overhand.

Tongklikken

Bij naderend gevaar laat het jong, naast het blazen, “tongklikken” horen: het slikt als het ware de tong in, waardoor de boven- en ondersnavel op elkaar klappen. Het tongklikken wordt vaak afgewisseld met een sissend geluid, waarbij de snavel licht geopend is.

HET LEEFGEBIED VAN DE KERKUIL

Het leefgebied van de Kerkuil bestaat in Nederland en in de omliggende landen grotendeels uit half open cultuurlandschappen met allerlei kleinschalige elementen. De Kerkuil is een specifieke jager van het open veld en hij komt het meest voor in die kleinschalige gebieden, waar gras- en bouwland worden begrensd door kruidenrijke akkerranden, houtwallen, heggen of bosjes, maar ook ruig begroeide, slecht onderhouden graslandgebieden, ruige grasstroken en wegbermen worden als jachtterrein benut. Vermeden worden grootschalige open en gesloten landschappen, zoals het open agrarische gebied in het noorden en westen van Nederland en de uitgestrekte bosgebieden. De meeste Kerkuilen worden aangetroffen in het half open landschap op de zandgronden: Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland en Noord-

Brabant.

De grootte van het jaaggebied wordt hoofdzakelijk bepaald door het voedselaanbod. Bij een rijk aanbod aan voedsel hebben Kerkuilen voldoende aan een oppervlakte van 0,4 – 0,6 km² of aan een gebied van 800 – 1500 meter rond de broedplaats.

Ongeveer een uur na zonsondergang verlaat de Kerkuil de roestplaats om op jacht te gaan. De Kerkuil kent een drietal jachttechnieken: laag vliegend, zittend of biddend. Veelvuldig wordt de “laagvliegroute”-methode toegepast: de Kerkuil vliegt dan langzaam met korte glijpauzes op een hoogte van 1-3 meter over een vaste route. Tijdens de vlucht wordt de omgeving nauwkeurig afgezocht op prooidieren. Daarnaast jaagt de uil vanaf vaste punten, zoals paaltjes aan de rand van een weiland, kilometerpaaltjes langs verkeerswegen of hij zoekt een laaghangende tak in een boom op. Vanaf die plaatsen wacht hij op zijn prooidieren. Deze methode kost de Kerkuil weinig energie en is dus voordelig, vooral 's winters.

De derde jaagmethode is het “bidden”: de uil blijft tijdens het laagvliegen, als een prooi wordt opgemerkt, even in de lucht hangen. De Kerkuil kan zelfs een stukje terugvliegen! Wordt de prooi gelokaliseerd, dan stort hij zich erop.

HET MENU VAN DE KERKUIL

De Kerkuil is een van de weinige soorten onder de uilen, waarvan het voedsel op grote schaal is onderzocht. Uit de braakballen, die de onverteerbare prooieresten van de Kerkuil bevatten, kan het menu worden vastgesteld. Het voedsel van de Kerkuil bestaat grotendeels uit woelmuizen, spitsmuizen en ware muizen (98%). Vogels, amfibieën en ongewervelden vullen het menu aan (2%). De belangrijkste prooi-soorten zijn de Veldmuis, de Bos- en Huis-spitsmuis.

De Veldmuis is één van de belangrijkste prooidieren voor de Kerkuil. De muizen komen talrijk voor in korte, ruige vegetaties, op lichte hellingen, zoals slootkanten, bermen en dijken, die niet te nat of te droog zijn. Ze kunnen talrijk voorkomen op verwaarloosde terreintjes. Op zandgrond zijn ze minder talrijk dan op klei- of veengrond. Veldmuizen zijn planteneters.

Van tijd tot tijd treden veldmuizenplagen op. Er is een opmerkelijke regelmaat in de aantalschommelingen vastgesteld. De opeenvolgende cycli duren gewöhnlijke drie (of vier en soms vijf) jaar. De cyclus begint met een zeer lage populatiedichtheid en eindigt met een “topjaar”. Het aantal muizen kan dan oplopen tot 50 per vierkante meter! Goede muizenjaren zijn goede broedjaren voor de Kerkuil.

De Aardmuis, die groter en donkerder is dan de Veldmuis, komt vooral voor in vochtige terreinen met een hoge, dichte kruidlaag.

De Bosspitsmuis is een belangrijke prooi voor de Kerkuil wanneer er weinig Veldmuizen zijn. Bosspitsmuizen komen in zeer gevarieerde landschapstypen voor zoals in ruige graslanden, bermen, onder heggen, in heide, duinen en parken. Hij komt het talrijkst voor in het menu van de Kerkuil, maar hun gewicht bedraagt slechts 9-13 gram (Veldmuis 14-4gram).

Het voedsel van de Bosspitsmuis bestaat uit ongewervelde dieren zoals wormen, kevers, spinnen, pissebedden, slakken en soms kleien zoogdieren. Vooral in de winterperiode worden de spitsmuizen door de Kerkuil gevangen.

De Huispspitsmuis leeft voornamelijk in de omgeving van de menselijke bebouwing. Hij is een cultuurvolger, die zich ophoudt in schuren, hooimijten, houtstapels, composthopen, ruige tuinen, onkruidvelden, bermen en dijken. De Huispspitsmuis is één van de belangrijkste winterprooidieren.

In kleinere aantallen worden de volgende prooien gevangen:

Bosmuis, Huismuis, Mol, Dwergspitsmuis, Veldspitsmuis, Waterspitsmuis, Rosse Woelmuis, Noordse Woelmuis, Ondergrondse Woelmuis, Woelrat, Dwergmuis, Bruine Rat.

Van de Vogels zijn het vooral Spreeuwen en Mussen, die op het menu staan van de Kerkuil.

VOEDSELBEHOEFTE

Gedurende het broedseizoen bedraagt het voedselverbruik van volwassen vogels per etmaal 70-80 gram.

Afhankelijk van de prooigrootte komt dat overeen met 4 tot 8 muizen.

Gedurende strenge kou (nachttemperatuur van -10 tot -15 graden) is de voedselbehoefte 150-200 gram, wat overeenkomt met 8 woelmuizen of 20 spitsmuizen!

BROEDBIOLOGIE

Kerkuilen kunnen in alle maanden van het jaar broeden. De voedselsituatie moet dan wel optimaal zijn. Zo zijn in goede muizenjaren in ons land jonge Kerkuilen geringd in december (derde broedsel!). De meeste broedparen (70%) leggen in april en mei eieren. De gemiddelde legdatum ligt rond de eerste week in april.

Balts

Veel kerkuilenparen blijven in de winter in hun voortplantingsgebied. De paarband is sterk en de paren zijn meestal trouw aan een eenmaal gekozen nestplaats. Maar weersomstandigheden en voedselschaarste kunnen er soms de oorzaak van zijn dat de uilen in de wintermaanden gaan zwerven. Sterft één van de volwassen vogels, dan wordt de lege plaats meestal snel ingenomen door een nieuwe partner. "Partnerruil" vindt op kleine schaal plaats.

Tegen het einde van het eerste levensjaar zijn Kerkuilen geslachtsrijp (in gevangenschap al met 5 maanden).

Vroeg in het voorjaar begint de balts. Al in maart en soms al in februari of eind januari wanneer de dagen langer worden en de temperatuur wat aangener wordt, laat het mannetje van de Kerkuil zich zo nu en dan al horen met zijn ijselijke kreet. Het mannetje geeft hiermee duidelijk zijn territorium aan: hier is voldoende voedsel aanwezig en er is een goede nestplaats. Komt er een vreemd mannetje in zijn gebied, dan laat hij duidelijk horen dat het zijn gebied is. Het gevolg is meestal dat de indringer verdwijnt, zonder dat het tot een gevecht komt.

dat het zijn gebied is. Het gevolg is meestal dat de indringer verdwijnt, zonder dat het tot een gevecht komt.

Het mannetje kiest dus de nestplaats. Wanneer de nestkeuze is gevallen, brengt hij op vaste tijden vroeg in de avond prooien op het nest. Later komt hij terug om ze op te eten.

De balts heeft ook een geslachtelijke functie. De roep lokt de vrouwtjes aan en stimuleert ook bij paren die allang bij elkaar zijn, de ontwikkeling van de eicellen. De baltsvluchten van beide uilen zijn indrukwekkend. Ze vliegen vaak achter elkaar aan met grote snelheid en laten daarbij veelvuldig "vleugelklappen" horen. Nachtenlang probeert hij zijn toekomstige partner naar de nestplaats te lokken. Het bruidsgeschenk heeft hij dan al bij zich:

een onthoofde muis. Het liefdesspel is nu in volle gang. Na verloop van tijd zijn de beide uilen op de nestplaats te vinden. Toch duurt het nog minstens zes weken voordat het eerste ei wordt gelegd. Regelmatig vinden paringen plaats (bijna elke nacht). In de eerste plaats dienen de paringen voor de bevruchting van de eieren, maar ook om de band tussen de beide uilen te versterken.

Enige dagen voordat het eerste ei wordt gelegd, verlaat het vrouwtje maar zelden het toekomstige nest voor langere tijd. Het mannetje verzorgt de prooiaanvoer. Het gewicht van het wijfje neemt langzaam toe. En dan is het eindelijk zover: het eerste ei is gelegd. Nu breekt er rust aan en de uilen worden nauwelijks nog waargenomen

Nestplaatskeuze

Kerkuilen broeden bij voorkeur op donkere plaatsen. Allerlei typen gebouwen zijn geschikt, als de uil er maar rustig kan broeden. In Nederland zijn uilen vrijwel geheel aangewezen op gebouwen, zoals schuren, fabrieken, graansilo's, scholen, ruïnes, duiventillen, torens, schoorstenen, luchtkokers. Vóór 1963 broedde bijna 40% van de Kerkuilen in en om boerderijen en 27% in kerken. Het aantal broedparen in kerken neemt de laatste jaren af. Door stads- en dorpsuitbreidingen komen de voedselgebieden voor de Kerkuil steeds verder weg te liggen en van vele kerken worden de vlieggaten afgesloten in verband met overlast van kauwen en duiven. De laatste jaren maken

Kerkuilen in toenemende mate gebruik van nestkasten, die speciaal voor hen in gebouwen zijn geplaatst door de leden van de plaatselijke kerkuilenwerkgroep. Kasten zijn veilig, het is er donker en de jongen vallen niet gemakkelijk uit het nest. Van nestbouw is bij kerkuilen geen sprake: oude nesten bestaan meestal uit een onderlaan van platgetrapte braakballen.

Eieren

De eieren van de Kerkuil zijn glansloos wit en enigszins ovaal van vorm. De afmetingen bedragen gemiddeld 39 x 31 mm, terwijl het gewicht rond de 20 gram schommelt. Gewoonlijk legt de Kerkuil 4 – 7 eieren en bij uitzondering meer dan 10. In veldmuissrijke jaren zijn de legfels aanzienlijk groter dan in veldmuissarme jaren. In voedselrijke jaren komt het voor dat de Kerkuilen een tweede keer broeden en in uitzonderingsgevallen drie maal. De eieren worden meestal om de andere dag gelegd.

Broeden

Na het leggen van het eerste ei begint het vrouwtje direct te broeden. Twee tot drie keer per uur keert ze de eieren met de onderkant van de snavel. Het regelmatig keren van de eieren is van groot belang voor de ontwikkeling van de kiem en voor de goede verdeling van de warmte over het ei. Het wijfje broedt alleen, terwijl het mannetje haar gedurende de gehele broedperiode voorziet van voedsel. Krijgt ze in deze periode te weinig voedsel dan kiest ze voor zichzelf en verlaat ze het legsel. Tegen het einde van de ongeveer 30 dagen durende broedperiode komen de eieren uit (om de twee dagen een ei).

Ontwikkeling van de jongen

Eén tot drie dagen voor het uitkomen van de eieren produceert het jong reeds piepende geluiden. Het wijfje reageert door een "klokkend" te laten horen. Het is de roep van het aanbieden van voedsel aan het jong. Na een aantal uren hard werken van het jong verschijnt een klein gaatje in de eischaal. Het kan nog wel een dag duren voordat het jong uit het ei kruipt. De resten van de eischaal worden opgegeten, platgetrapt of verwijderd uit het nest.

Met ongeveer dezelfde tussenpozen als de eieren gelegd zijn, komen de jongen uit hun ei. Zouden alle jongen tegelijkertijd uitkomen dan zou het wijfje niet in staat zijn de uilskuikens van voldoende voedsel te voorzien. Het gewicht van het jonge uilskuiken bedraagt ongeveer 14 gram en het kuiken is slechts 5 cm lang. Een jonge Kerkuil wordt hulpeloos en vrij kaal geboren. De eerste donsveertjes zijn duidelijk zichtbaar. Om warmteverlies tegen te gaan schuift het jong tussen de eieren en wordt het verder warm gehouden door het wijfje. De buik is bolvormig en helemaal kaal. De ogen zijn gesloten.

Aan het einde van de eerste of tweede dag wordt het voor de eerste maal gevoerd. Het voeren van een uilskuiken gebeurt op een heel bijzondere manier. Gedurende de eerste levensdagen worden de prooien onthoofd. De kop en andere harde delen van de muis verdwijnen in de maag van het wijfje. De zachte delen, zoals de darm en kleine stukjes vlees worden aan het jong gevoerd. Het wijfje laat een klokkend geluid horen en buigt vervolgens over het jong en houdt een stukje vlees voor. Het

jong richt zich op en neemt het voedsel aan. Eén voeding duurt ongeveer een uur. Het mannetje is niet in staat het jong te voeren. Hij zorgt alleen voor de aanvoer van muizen.

Op de derde dag is de dons laag ongeveer 0,5 cm dik. De buik is nog kaal en de ogen zijn gesloten. Het wijfje verlaat het nest zo nu en dan voor korte tijd (enkele minuten).

Vanaf de zevende dag worden de eerste braakballen van de jongen gevonden. Deze zijn lang en smal en wegen

nog geen gram.

Tegen het einde van de tweede week maakt de eerste witte donslaag plaats voor een tweede, die gelig-wit van kleur is. Halverwege de tweede week beginnen de uilen zich op hun loopbeen te verplaatsen in het nest. Ze steunen dan op hun vleugelstompjes, die nog erg kort zijn.

In de derde week zijn de jongen in staat kleine prooien, zoals spitsmuizen, geheel naar binnen te werken. Bij grotere muizen verleent het wijfje nog assistentie door de muizen in stukken te scheuren. Op de twintigste dag zijnde ogen geheel geopend en de pupil is donkerblauw. Aan de voorzijde van de kop verschijnt de hartvormige sluier. Het wijfje is 's nachts bijna niet meer op het nest te vinden en jaagt samen met het mannetje.

In de vierde week ontwikkelt zich de gezichtssluijer volledig en wordt nu begrensd door bruine veertjes in plaats van donsveertjes. Geleidelijk gaat de blauwe kleur van de ogen over in bruin.

Vanaf de vijfde week groeit het jong snel. De veren ontwikkelen zich en de jongen gaan meer rondlopen in het nest.

Vanaf de zesde week verdwijnt het dons achter de kop en daarvoor in de plaats komen veren. De slag- en staartpenen zijn aan het begin van de achtste week volledig ontwikkeld. De eerste vlieg oefeningen vinden plaats op de nestplaats en in de naaste omgeving van het nest. Er wordt veelvuldig geoefend en tegen het einde van de negende week vliegt een jonge Kerkuil redelijk goed en gaat hij voor korte perioden zelfs naar buiten.

In de tiende week worden de jongen langzamerhand zelfstandig. Hun behendigheid in het vliegen verschilt nauwelijks meer van die van de oude vogel. Nu breekt er een moeilijke tijd aan voor de jonge Kerkuilen. Ze worden nog wel sporadisch door de volwassen uilen gevoerd,

maar bij het voedsel zoeken krijgen ze geen steun van de oude vogels. Het jagen is aangeboren, maar de fijne kneepjes moeten nog geleerd worden.

Op de leeftijd van drie á vier maanden is de sterfte onder de jonge Kerkuilen groot. In die periode worden de oude vogels agressiever naar de jongen, zodat deze het territorium van hun ouders moeten verlaten. Ze vliegen dan pas uit naar een nieuw gebied.

VERPLAATSINGEN

Volwassen Kerkuilen blijven gewoonlijk het gehele jaar in de naaste omgeving van de broedplaats. Gedurende strenge winters en perioden met weinig voedsel vertonen ze een zwerfgedrag. Een klein aantal van de volwassen Kerkuilen verandert in de loop van hun leven van broedplaats. Dat zijn meest kleine verplaatsingen van enkele kilometers.

Jonge Kerkuilen verspreiden zich na het broedseizoen zonder dat er sprake is van een voorkeursrichting. Bijna 70% van de jonge geringde vogels wordt binnen een straal van 50 km teruggevonden en 87% binnen 100 km. Slechts 2,5% van de in ons land geringde uilen wordt verder dan 300 km teruggemeld. Een grote afstand werd afgelegd door een Gelderse Kerkuil, die geringd werd als nestjong op 16 juli 1961. Na 16 maanden werd de uil teruggemeld uit Spanje, waar hij was geschoten. De Kerkuil had een afstand afgelegd van 1470 km! Op 14 juni 1990 werden op de Veluwe 6 jonge Kerkuilen geringd en op 15 februari 1991 werd een van de jongen gemeld vanuit Oepry in de Oekraïne: afstand 1530 km! Een nieuw record.

DE KERKUIL BEDREIGD

De Kerkuil is een muizenspecialist, die meestal trouw blijft aan een eenmaal gekozen broedplaats. Hij kent de plaatsen waar succesvol gejaagd kan worden. Maar bij voedselschaarste en strenge, sneeuwrijke winters is de Kerkuil zeer kwetsbaar. Een hoog energieverbruik, weinig vetreserves en een minder goede isolatie van het verenkleed dan bij andere uilensoorten maken hem gevoelig voor strenge winters. Het verkeer vormt tegenwoordig de belangrijkste doodsoorzaak. De factoren die de achteruitgang en de bedreiging van de Kerkuil veroorzaken zijn de volgende:

Strengere winters

Strengere winters kunnen tijdelijk een negatieve invloed hebben op de stand van de Kerkuil. Vooral winters met veel sneeuw (minstens 7 cm dik) of met hard bevroren sneeuw zijn funest voor de uilen. De meeste prooidieren brengen de winter door in diepliggende holen, waarin bij strenge, maar ook bij minder strenge vorst geruime tijd achtereen wordt geslapen. Vroeger was er op de meeste plaatsen in schuren, waar graan was opgeslagen, volop voedsel aanwezig: de tafel was gedekt!

Kerkuilen kunnen slechts 5 tot 8 dagen zonder voedsel, doordat ze maar weinig vetreserves kunnen aanleggen.

Voedselschaarste

Sinds de jaren vijftig is er veel veranderd in het Nederlandse landschap. Dat heeft grote gevolgen gehad voor de voedselsituatie en de jaagmogelijkheden van de Kerkuil. De Kerkuil heeft zijn grootste dichtheid bereikt in het halfnatuurlijke landschap. Helaas is daar een groot deel van verdwenen door schaalvergroting, waardoor de belangrijke perceelsrandbegroeiingen, zoals houtwallen en heggen met grazige randen verloren zijn gegaan. Op de hogere zandgronden werd het gemengde bedrijf vervangen door veeteelt, waardoor rogge- en haverveldjes zijn verdwenen. Tegelijk verdween ook de opslag van ongedorst graan in en rond boerderijen.

Naast de agrarische ontwikkeling zijn er nog een aantal factoren, die hun invloed hebben gehad en nog hebben op het inkrimpen van de kerkuilenbiotoop: de sterke uitbreiding van het wegennet, de industrialisatie en de uitbreiding van dorpen en steden.

Verkeersslachtoffers

In geheel West-Europa neemt het aantal verkeersslachtoffers verontrustend toe. De belangrijkste oorzaak voor het grote aantal verkeersslachtoffers onder Kerkuilen is de hoge dichtheid aan muizen (vooral Veldmuizen) in de brede, extensief beheerde berm van de wegen.

Het grote aantal verkeersslachtoffers onder de Kerkuilen wordt mede veroorzaakt door de methode van jagen. De Kerkuil maakt vaak gebruik van kilometerpaaltjes langs de kant van de weg, die hij gebruikt als uitkijkpost of rustplaats. Tijdens het jagen steekt hij regelmatig de weg over op een hoogte van nog geen twee meter. Door het laagvliegen is het risico op een botsing met auto's groot.

Het verdwijnen van geschikte nestplaatsen

Vele nestplaatsen zijn de laatste tientallen jaren verloren gegaan door het afsluiten van de invlieg mogelijkheden. Doordat bij restauraties van kastelen, molens, kerken en andere oude gebouwen de invliegingen zijn dichtgemaakt, zijn de uilen verdreven

Verhongering na opsluiting

Een tamelijk hoog percentage (bijna 10%) komt om van de honger door opsluiting in gebouwen. De laatste jaren vliegen gedurende de wintermaanden, wanneer het voedsel schaars is, verzwakte uilen veelvuldig schuren en gebouwen binnen. Ze zijn vaak te zwak om te jagen of wanneer ze via tijdelijk openstaande ramen of deuren zijn binnengekomen, kunnen ze opgesloten worden en sterven van de honger.

Doodgevlogen tegen obstakels

In de categorie draadslachtoffers leveren lage draden het grootste gevaar op, vooral prikkeldraad en bovenleidingen van spoorlijnen. Het doodvliegen tegen gebouwen of ramen komt regelmatig voor bij jonge uilen.

Bestrijdingsmiddelen

In de jaren zestig trad massale sterfte op onder roofvogels, uilen en visetende vogels. Dat was het gevolg van het gebruik van bestrijdingsmiddelen, waaronder de gevaarlijke koolwaterstoffen (o.a. DDT, Aldrin) en kwikverbindingen. De stoffen hebben de eigenschap zich op te hopen in de voedselketen. Het gebruik van de meeste stoffen werd verboden en daardoor hebben de meeste vogelsoorten zich kunnen herstellen. Kerkuilen zijn bijzonder gevoelig voor rodenticiden, bestrijdingsmiddelen tegen knaagdieren. De middelen worden toegepast in en rondom de omgeving van gebouwen, ter bestrijding van ratten en muizen. De uiterste voorzichtigheid en de juiste toepassing bij het gebruik van rodenticiden is van zeer groot belang.

Andere oorzaken

Merkwaardig is het dat vrij veel jonge Kerkuilen door verdrinking om het leven komen. Het zijn vooral de drinkbakken voor het vee waarin de uilen terecht komen. Dit probleem is gemakkelijk te voorkomen door in de drinkbak een stuk hout te leggen, zodat de uil er uit kan klauteren. Verdrinking in een vat met afgewerkte olie is een triest einde voor de uil. De vaten goed afsluiten is de enige afdoende oplossing.

De Kerkuil heeft in Nederland twee natuurlijke vijanden, n.l. de Havik en de Steenmarter. De Steenmarter, die zich snel uitbreidt in ons land, overvalt nogal eens een broedende Kerkuil.

BESCHERMINGSMOGELIJKHEDEN

In 1996 werd door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij het Soortbeschermingsplan van de Kerkuil uitgebracht. Het plan richt zich vooral op de verbetering van de voedselsituatie van de Kerkuil. Dankzij het vele beschermingswerk dat door vrijwilligers, gesteund door Vogelbescherming Nederland, is verricht, zit de Kerkuil weer in de lift. Op de Rode Lijst is de Kerkuil van B (sterk bedreigd) naar C (bedreigd) opgeschoven. Een aantal aanbevelingen zal worden toegelicht.

Voedselsituatie

De Kerkuil zal zich in ons land kunnen handhaven als zijn leefgebied behouden blijft, verbeterd wordt en in een aantal gevallen zelfs hersteld wordt.

a) wegbermen, dijken oevertaluds

Het meest ideale beheer op de schrale grond is één tot twee maal maaien en op de voedselrijke grond minstens twee maal per jaar. De laatste maaibeurt moet uiterlijk eind september plaats vinden. Het gras kan dan nog een aantal weken groeien, zodat er voor de winter nog voldoende dekking aanwezig is voor de muizen.

b) houtwallen en heggen

Voor de Kerkuilen zijn de houtwallen, heggen en houtsingels zelf niet van belang, maar wel de overgang naar het gedeelte cultuurland. Een rand van enkele meters zorgt voor een hoge muizenstand en een geschikt jaaggebied voor de Kerkuil.

c) ruige en grazige terreinen

Boomgaarden, natuurgebieden, recreatieterreinen, die incidenteel gemaaid worden, zijn bij verschillende muizensoorten zeer in trek. Verder zorgen braakliggende terreinen meestal voor een explosie van veldmuizen met als gevolg een sterke toename van roofvogels en uilen.

d) randen van graslandpercelen

Door de toegenomen perceelsgrootte is het totale oppervlak van de randen sterk afgenomen. Boeren kunnen op hun land de slootkanten zo gaan onderhouden, dat er bloemrijke stroken langs de sloten ontstaan. Zo ontstaat er voor muizen extra voedselaanbod en voldoende dekking. Ter stimulering moet men de agrariërs financieel tegemoet moeten komen.

e) kruidenrijke akkerranden

Behalve kleine zoogdieren profiteren ook insecten van kruidenrijke akkerranden. Belangrijk is dat de randen van de verschillende percelen met elkaar in contact staan.

f) kleinschalige maatregelen

Rogge- en haverveldjes met opslag van het geoogste graan trekken muizen aan, die tijdens schaarste aan Veldmuizen als een alternatieve voedselbron voor de Kerkuil kunnen fungeren.

Overschotten en graanafval kunnen gemengd met stro, langs houtwallen en heggen worden gelegd. Daarnaast kan ongedorst graan in schuren worden opgeslagen, waar Kerkuilen 's winters roesten.

Nestgelegenheid

De laatste jaren zijn door kerkuilenwerkgroepen en particulieren in het hele land al honderden nestkasten in gebouwen geplaatst. Kerkuilen maken het gehele jaar door graag gebruik van deze veilige en beschutte plaatsen. Kasten kunnen (gratis) geplaatst worden door de plaatselijke werkgroepleden. Ze geven ook advies over allerlei zaken betreffende de Kerkuil. De beste plek is binnen in een gebouw. Wanneer de kast tegen de gevel is geplaatst, kunnen de jonge uilen geen oefenvluchten maken in de schuur, maar zijn genooddaakt hun eerste vlieg pogingen buiten te ondernemen. De risico's van verongelukken zijn dan groter. Zie voor nadere informatie de regio-indeling.

Verkeersslachtoffers

De oorzaak van het grote aantal verkeersslachtoffers hangt samen met de inrichting en het beheer van wegbermen en de voedselsituatie in het landschap daarbuiten. Er zijn maatregelen denkbaar om het aantal slachtoffers te verminderen. In de eerste plaats kan het aantal aanvaringen met Kerkuilen verkleind worden door

vlak langs de weg opgaande beplanting of wallen aan te brengen. In de gevaarlijke middenberm kunnen lage struiken worden geplant.

Men kan de bermen ook muisonvriendelijk maken door intensivering van het maaibeheer, vooral op kwetsbare plaatsen.

Verzorging van gewonde en verzwakte uilen

Gewonde, zieke of verzwakte uilen kunnen naar vogelasiels worden gebracht. Over het algemeen heeft een asiel uitstekende opvangmogelijkheden en zijn er deskundige mensen aanwezig. In elk geval nooit zelf met de verzorging beginnen! Praktisch alle asiels hebben contact met de plaatselijke kerkuilenwerkgroepen.